

СВЕТЛОЗАР ЖЕКОВ

"ПРЕВРЪЩАМ НЕИЗВЕСТНОТО В ИЗВЕСТНО..."

ДИМИТЪР ПАНТЕЛЕЕВ

*И щом като заник за вечерня отзвъни
и в звезден пламък пламне небосвода,
аз ще разкрия младите си дни
за простите надежди на народа.*

Еднакво примамливо, трудно и задължаващо е да представяш един поет, извървял дълъг и плодотворен творчески път, поет за когото всеки от нас има вече изградена своя представа, свое разбиране за лирическите му проникновения. Още повече, че мислейки за творческата съдба на Димитър Пантелеев, ние неминуемо се обръщаме към съдбата на българската поезия. Така е, защото Димитър Пантелеев обрича себе си на поезията, така както човек може да се обрече единствено на изкуството и на родината си. А проверена истина е, че цялостното себеотдаване, дори себеотричане, е присъщо само на призваните поети, на малцината, които са способни да превръщат личните си болки в елегии за страданието на ближния си, а личните си радости в химни на народа си.

Димитър Пантелеев е роден на 26 ноември 1901 година. Началото на неговото творческо дълголетие е свързано с един преломен момент в българската поезия – скъсването със символизма и утвърждаването на една нова поетика, поетиката на предметната поезия. През 1923 година той участва в манифестния сборник на тази нова поезия "Мост" заедно с Атанас Далчев и Георги Караиванов. А малко по-късно, през 1924 г., Димитър Пантелеев издава и първата си самостоятелна стихосбирка "Стрелец", с което се полагат и основите на едноименния литературен кръг. През 1927 г. поетът издава втората си книга "Дървар" и със стиховете от нея окончателно свързва творческите си дирения с "приземяването" на поезията, с определянето на нейната неподправена жизнена територия и свързването и със съдбините на народа. В стихотворението "Пастир" от 1923 година във финалното четиристишие поетът изповядва:

*И щом като заник за вечерня отзвъни
и в звезден пламък пламне небосвода,
аз ще разкрия младите си дни
за простите надежди на народа.*

Тъкмо това е било основното в борбата за връщането на реализма в поезията, за връщането и развитието на демократизма ѝ. Обличането на човешкото страдание и на човешките надежди в едно сурово и страшно безвреме е било единствено верният път, по който изкуството и в частност поезията е могла да достигне до бъдещето. И едно от конкретните доказателства за това е, че след повече от пет десетилетия най-доброто от "Стрелец" и "Дървар" не е загубило своята въздействена сила. И още, че днес, вече познавайки творческото развитие и преображение на Димитър Пантелеев, ние възприемаме ранните му лирически превъплъщения в нова светлина – в светлината на едно изстрадано жизнено и поетическо верую, в чиято основа са вградени вечните стойности на българското самосъзнание: любов, родина, свобода. И не случайно преди десетина години нашата литературна критика видя под този зрителен ъгъл идейно-художественото единство на ранното и по-късното творчество на поета. Може би най-точно определение на това единство даде Михаил Неделчев, анализирайки поетическото преображение на Димитър Пантелеев в края на 50-те години, свързано със стихосбирката му от онова време "Косачът се завръща от коситба": "Взаимоосмислянето на двата дяла в

творчеството на Димитър Пантелеев е нещо рядко в новата ни литературна история. Обикновено тук властват отрицанията. А в случая "преображението" носи повече елементите на синтеза. Хармонизацията на личната антология с нейните "богове": пастири, дървари, косачи, излазът от "прародината" и новото връщане в нея – всичко това е израз на стремежа да вземем със себе си в днешния ден нашето минало, не да се отказваме от него, а да го обновим и обогатим, без да го идеализираме. Така решен, този централен проблем в поезията на Димитър Пантелеев е съзвучен с днешното ни социално развитие, което придава вече общозначимост на личната поетическа митология."

В действителност Димитър Пантелеев трябваше да извърви дълъг и нелек път, за да достигне именно до хармоничното съзвучие на личната си поетическа митология, на собствения си лирично-философски свят с духовните корени на националното ни битие, със света в неговото най-широко разбиране. Обаянието и привличащата сила на неговата поезия се ражда тъкмо от естественото сливане на личното с общочовешкото, в търсенето и откриването на онази специфична художествена многозначност, превръщаща се с годините в основа за идейно-смысловото дълголетие на творбите. Другата художествено-житейска тайна на това обаяние е в съкровено-изповедните интонации, към които Димитър Пантелеев не е изгубил афинитета си вече повече от половин век. Те ни приобщават така непосредно към младия и витален дух на поета, дух, който не търси спокойствие. Привлича го вечното движение на мисъл и емоция, на минало и бъдеще, на мечтано и реално, намиращо израз в непрестанното превъплъщаване чрез своята съдба в съдбата на българина или на човека въобще. Вероятно затова лирическият "Аз" в поезията на Пантелеев се чувства така родствено свързан с вятъра – един великолепен образ, символ на изконното и вечно движение, свързващо минало, настояще и бъдеще.

*Лудият вятър, топлият вятър,
веселият стихуен вятър!
Не една зима, не една есен
на едрите си плеци отнесе
там, където всичко се забравя.
Изчезват под ударите на съдбата
подлеци, светици и тирани,
незаслужената чест и слава,
но вятърът,*

но вятърът,

но вятърът остава.

"Балада за вятъра"

Всичко преходно ще отmine, за да възтържествува отново вечният човешки стремеж към нравствено извисяване. Убеден съм, че в това съзнание се корени и стремежът на поета към приобщаване с природата - от проникването в тайните ѝ до осмислянето на свършената ѝ хармония – уви! - непостижима за нас хората. За Димитър Пантелеев природата е онзи невидим ключ към света на човека, който отваря вратите към грешките и заблудите, към възходите и паденията. Ето защо толкова често в поезията му ще забележим пресичане на природния пейзаж с пейзажа на човешката душа, нещо, зад кое то лесно ще дешифрираме желанието на поета да прониква в тайните на човешкия микрокосмос, единен и противоречив от извечното противоборство на доброто и злото в него. Затова и от години той търси с такава непоколебимост истината за нещата, яснотата, която отделя злото от доброто, за да посочи на човека единствено верния път към бъдещето. С времето тази страстна защита на истината като основа на съществуването се превърна за Димитър Пантелеев в дълбоко осмислена и действително изстрадана житейска и творческа позиция. Художествен израз на това негово кредо е чудесният му "Сонет за яснотата" от стихосбирката "Топла земя".

*Денят е ясен, словото е ясно,
а истината - безпределно ясна.
За мене никога не бе опасно
със яснотата да вървя и расна.*

*Със нея леко слизах в дълбините
на простите неща и на словата,
без очила минавах – без да питам –
междата между двата наши свята.*

*От яснотата зная, че се страда
и често се отива право в ада,
но и от нея почва всяка песен.*

*Над нейния прозрачен вир надвесен
със ясната си мисъл мисля честно,
превръщам неизвестното в известно.*

Излишно е (защото е ясно!) да подчертавам колко съзвучно е това житейско и творческо верую на Димитър Пантелеев с новото време на гласност, в което живеем и в което истината възстановява своите вечни права. Но не е излишно да припомня, че то е написано преди доста години и не е родено "по поръчка", нещо на което-уви! – сме свидетели и днес по страниците на литературния ни печат. Защото Димитър Пантелеев винаги е предпочитал да се вслушва в собствения си глас, а не да приглася на други повече или по-малко гръмки гласове. Защото независимо от това дали поетът ще се вслушва в стъпките на прадедите ни или ще се опиянява от "топлата" родна земя, дали ще търси истината за обикновения човек или ще се втурва по безкрайния път на времето, за да проумее същността му, той се стреми към неизвестното, към онзи сложен идейно-философски възел от въпроси, на които човечеството търси отговорите от незапомнени времена. И още – защото той знае, че поезията, която обслужва само деня, умира заедно с него.

С годините в поезията на Димитър Пантелеев все по-често започнаха да се появяват мъдрите състояния, които го водеха обаче не към спокойната и трезва равносметка на изминатия път, а по-скоро към смелото, понякога дори по юношески дръзко, но дълбоко преосмисляне на житейския и творческия опит, при което се разместват "епохи, дни, предмети", за да се открие дори "в безцелието цел". Т.е. да се прокара път отново към неизвестното, към тайните на човешкото битие, към тайните на непостижимата хармония. Може би затова поетът трайно се обърна през последните години към сонетната форма, в чиято специфична хармония открива най-големи възможности за художествения образ на идеите си.

Димитър Пантелеев има щастлива съдба. Казвам това с риск поетът да ме упрекне, защото вероятно животът му не ще да е бил от най-леките. Но може би щастието е именно в това... Та нали, ако не са били трудностите, непоносимо тежките часове на болка, скръб или отчаяние, нямаше да се родят някои от най-хубавите творби на поета?! Нали ако той сам не беше изстрадал житейските и творческите си истини, нямаше да може след половин век творчески труд с такава свършена непретенциозност и истинност да заяви:

*От свое име винаги говоря
със прост обикновен човешки глас.
Над нищо земно нямам лична власт
и не свръхземното ми е опора.*

*И не нощта за мене е най-свята
или злорадство - чуждата беда.
Аз диря братска обич - не вражда
и искам справедливост - не разплата.*

Щастлива е съдбата на Димитър Пантелеев и по още една причина – малко поети в нашата литература имат такова плодотворно творческо дълголетие като него. В последните две десетилетия той създаде едни от най-значимите творби в своята поезия, идейно-художествените стойности на които ги нареждат между най-доброто в съвременната ни поезия. Неукротимият, все така млад и витален български дух на поета доказва действителното си родство с "вятъра":

*Вън свири тракийският вятър
и гони дървета и врани,
превръща незримата вечност
във радост, във песен, във миг.*

Така и Димитър Пантелеев през всичките тия години превръща зримото и незримото "във радост, във песен, във миг".

Перуцица, 1976 г.